

UDK:34(045)(575.1)

Elbek QAXAROV,
Toshkent amaliy fanlar universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: ekaxarov7783@gmail.com

Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, PhD X.Oblomuradova taqrizi asosida

SPECIFIC ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF YOUTH LEGAL CULTURE

Annotation

The article analyzes the specific aspects of the development of the legal culture of youth in Uzbekistan. Conclusions and recommendations on the criteria for the development of legal culture and the level of literacy of young people are also presented.

Key words: Youth, civil society, legal education, legal enlightenment, legal awareness, legal culture.

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В статье проанализированы специфические аспекты развития правовой культуры молодежи в Узбекистане. Также представлены выводы и рекомендации по критериям развития правовой культуры и уровня грамотности молодежи.

Ключевые слова: Молодежь, гражданское общество, правовое воспитание, правовое просвещение, правосознание, правовая культура.

YOSHLAR HUQUQIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Annotatsiya

Maqolada O'zbekistonda yoshlar huquqiy madaniyatini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, yoshlar huquqiy madaniyati va savodxonlik darajasini rivojlantirish mezonlari yuzasidan fikr-mulohazalar hamda tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Yoshlar, fuqarolik jamiyati, huquqiy tarbiya, huquqiy ta'lim, huquqiy ong, huquqiy madaniyat.

Kirish. Dunyoning bir qator davlatlarida yoshlarning huquqiy savodxonlik darajasini oshirishga qaratilgan ko'plab ishlar amalga oshirilayotganligini ko'rish mumkin. Masalan, AQShda "Street Law" kabi dasturlar orqali yoshlarning huquqiy ongini yuksaltirishga e'tibor qaratilgan. Bu loyihada yuridik ta'lim muassasalari talabalari ko'ngilli volontyor sifatida interaktiv usullardan foydalangan holda yoshlarga kundalik hayotda ko'p duch kelinadigan masalalar bo'yicha zaruriy huquqiy bilimlarni berishadi. Bu kabi huquqiy ta'lim dasturlarini yurtimiz ta'lim muassasalarida joriy etish yoshlarning huquqiy bilimlarini sezilarli darajada oshirishga xizmat qilayotganligini ko'rsatadi.

Shuningdek, Yevropa huquq talabalari assotsiatsiyasi ("European Law Students' Association", ELSA) tomonidan yoshlar o'rtasida huquqiy bilimlarni targ'ib qilishga qaratilgan tadbir va tanlovlar tashkil qilib boriladi. Bu tadbirlar yoshlarning huquqiy ongini o'stirish bilan birga o'z huquq va majburiyatlarini yaxshiroq anglab olishlariga ko'maklashadi.

Ma'lumki, huquqiy ong darajasi – bu insonlarning huquqlardan xabardorligi, qonunlarni shunchaki bilishigina emas, balki, eng avvalo, qonunlarga rioya etish va ularni bajarishga tayyorlik, qonunga itoatkorlik, huquqni va odil sudlovni hurmat qilishdir. Shu bois, yoshlarning huquqiy madaniyatini yuksaltirish masalasi bugun aktual masalaga aylangan. Sababi, aynan yoshlar kelajakda mamlakat rivoji va jamiyatda demokratik qadriyatlarining qaror topishida, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy sohalarni boshqarib, erkin, farovon va yuksak madaniyatli jamiyatni barpo etishda harakatlantiruvchi kuchga aylanadilar. Chunki huquqiy madaniyat demokratik jamiyatning asosi bo'lib, fuqarolarning huquqiy savodxonlik darajasining yuqori ekanligini anglatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"[1]gi PF-5618-son Farmoniga muvofiq, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishning asosiy vazifalari qatorida "... fuqarolar ongida "Jamiyatda qonunlarga hurmat ruhini qaror toptirish – demokratik huquqiy davlat qurishning garovidir!" degan hayotiy g'oyani mustahkamlash vazifasi belgilangan.

Shu maqsadda, yurtimiz aholisi, xususan yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish yuzasidan bir qator huquqiy-me'yoriy hujjatlar qabul qilingan. Mazkur hujjatlarda huquqiy ta'lim va tarbiya jarayonini zamon talabiga monand yangi bosqichga ko'tarish zarurati belgilab berilgan. Jumladan, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishda, eng avvalo, ta'lim-tarbiyaning tizimli va uzviy ravishda olib borilishiga alohida e'tibor qaratish, maktabgacha ta'lim tizimidan boshlab, aholining barcha qatlamlariga huquqiy ong va huquqiy madaniyatni chuqur singdirish, shaxsiy manfaatlar hamda jamiyat manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni saqlash g'oyalarini keng targ'ib qilish vazifasi belgilangan.

Huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi eng muhim omillardan biri sifatli ta'lim va tarbiyaga e'tiborning qaratilishidir. Zotan, insonning huquqiy bilim va tajribasini shakllantirishga ta'lim va tarbiya jarayoni orqali erishiladi.

Aholi, xususan, yoshlar huquqiy savodxonligini o'stirish, yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo'lishlari hamda huquqiy bilimlarini kundalik hayotda qo'llay olishlari, bir so'z bilan aytganda, huquqiy ong va huquqiy madaniyatini yuksaltirish "shaxs - oila - mahalla - ta'lim muassasasi - tashkilot - jamiyat" prinsipi asosida tizimli va uzviy tarzda tashkil etilishi amaliyotda o'z tasdig'ini topmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Shu o'rinda, huquqiy ong va huquqiy madaniyat tushunchalarining mazmun-mohiyatiga to'xtalsak:

Huquqiy ong huquq va qonunchilikka oid odamlarning tasavvurlari, ularning his-tuyg'ulari, amaliy tajribalar ta'sirida paydo bo'lgan huquqqa nisbatan munosabatini ifodalaydi.

Huquqiy madaniyat esa, fuqarolarning davlat va huquq haqidagi muhim bilimlarni egallab olishi, amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar haqidagi tushunchalarni talqin qila olishi hamda ulardan to'g'ri foydalana olishidir[18].

Huquqiy madaniyat murakkab, serqirra hodisa bo'lib:

huquqiy ongning muayyan darajasi, ya'ni huquqiy voqeyelikni ongli ravishda tushunib, o'zlashtirishni[6];

umumiy madaniy asoslar, yuksak madaniylik darajasi, milliy negizlar va manbalar, tarixiy xotira, urf-odatlar va an'analarga hurmat ko'rsatishni[9];

aholi tomonidan qonunlarni bilishning tegishli darajasi, huquq normalariga hurmatning yuqori ko'rsatkichi hamda ular nufuzini[12];

huquqiy faoliyat, huquqiy ijodkorlik, huquqni muhofaza etish, boshqaruv va boshqa organlar ishining samarali usullarini[15];

fuqarolar va mansabdor shaxslarning qonunga itoatkorligini talab etadi[2].

Har bir fuqaro shaxsiga nisbatan olganda, huquqiy madaniyat – bu huquqni bilish va tushunish, uning ko'rsatmalarini ongli ravishda bajarishdir.

Huquqiy madaniyat – bu jamiyat hayotiga huquqni sifatli tatbiq etish bo'lib, u kundalik turmush muammo va masalalarini hal etishda huquqiy imkoniyatlardan foydalanishda, halq ehtiyojlarini qondirishda o'ziga xos bir barometrdir[3]. Huquqiy madaniyat jamiyat umumiy madaniyatining tarkibiy qismi sifatida insonlarning mamlakatimizda olib borilayotgan ijtimoiy-siyosiy islohotlarning tub mohiyatini to'laqonli anglagan holda fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish uchun hamjihatlikda faoliyat yuritishini ta'minlaydi[4].

Huquqiy madaniyat, birinchidan, barcha huquqiy hodisa va institutlar kabi keng ma'noda, insonning dastlabki madaniyatini rivojlantirish, yangi huquqiy qadriyatlarni yaratish, o'zlashtirish va tarqatish natijalarini aniqlashga imkon beradi; ikkinchidan, huquqiy madaniyat kishilarning bilimlari, huquqiy munosabatlari, huquqiy xulq-atvori va huquqiy ongida namoyon bo'lishi mumkin; uchinchidan, huquqiy madaniyat huquqiy faoliyatning xususiyati, uning darajasi, yo'nalishi, shakllari va usullari bilan bog'liq madaniyat shaklidir; to'rtinchidan, huquqiy madaniyat nafaqat huquqiy bilimlar va qarashlarning uyg'unligi, balki ularni almashish, yaratish, saqlash, tarqatish, ishlab chiqish, iste'mol qilish bo'yicha barcha xatti-harakatlardir. Huquq sohasidagi barcha hodisalar huquqiy madaniyat nuqtayi nazaridan baholanishi mumkin; beshinchidan, huquqiy madaniyat jamiyat hayotining asosiy tomoni, insoniyatning progressiv rivojlanish belgisi, ijtimoiy hayotning barcha sohalarida moddiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish, to'plash va o'zlashtirish nuqtayi nazaridan tushunchadir. Yuqoridagi tahlillar natijasida huquqiy madaniyatga quyidagi ta'rif keltirilgan. Huquqiy madaniyat – jamiyatning huquqiy kompetensiyasi, aholi qatlamlari va siyosiy tashkilotlar o'rtasidagi "huquqiy muomala" madaniyati, jamiyatda qonun ustuvorligining umumiy belgisi va shaxs erkinliklari bilan bog'liq ijtimoiy boylikdir.

Shu sababdan, jamiyat taraqqiyotining hozirgi holati huquqiy munosabatlar barcha ishtirokchilarning huquqiy madaniyati, huquqiy savodxonligini har tomonlama yuksaltirishni talab etmoqda. Huquqiy madaniyat huquqiy bilim, huquqiy ehtiyoj va amaliy faoliyat majmui sifatida jamiyat va davlat oldida turgan vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishini ta'minlashga xizmat qiladi[19].

Tahlil va natijalar. Aholining huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirishda kundalik turmushda ko'p uchraydigan masalalarning huquqiy yechimlari va yangi qabul qilingan qonun hujjatlarining mohiyatini uyma-uy yurib targ'ib qilish, shuningdek, huquqiy ma'lumotlarni yetkazishga qaratilgan flayer, buklet va boshqa tarqatma materiallarni oilalarga bepul tarqatish, yoshlar va ota-onalar o'rtasida nikoh yoshi, aliment to'lash

shartlari, qarindoshlar o'rtasidagi nikoh va uning huquqiy oqibatlarini to'g'risida muntazam ravishda huquqiy targ'ibot tadbirlarini o'tkazish, mahallalarda aholi orasidagi turli muammoli masalalar, xususan, migratsiya, moddiy yordam, yer olish, uy-joy olish, kommunal masalalar, imtiyozlar, aliment, ishga joylashish, ta'lim olish va boshqalar bo'yicha huquqiy axborotni buklet, flayer, liflet va plakatlar shaklida aholiga yetkazish, jinoyatchilik va boshqa huquqbuzarliklarning oldini olish, fuqarolik nizolarini keskin kamaytirish hamda aholida, ayniqsa, tarbiyasi og'ir bo'lgan fuqarolarda qonunga hurmat hissini uyg'otish maqsadida sudlar tomonidan mahallalarda aholi bilan ochiq muloqotlarni tizimli ravishda tashkil qilish va sayyor sud majlislari o'tkazish ko'lamini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar. Yoshlarda huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo'yicha quyidagi taklif va tavsiyalar taklif qilinadi:

Yoshlarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlik tuyg'usini rivojlantirish uchun, avvalo, mustaqil fikrni shakllantirish zarur. Mustaqil fikrga ega insongina o'ziga qaratilgan yaxshi yoki yomon ma'lumotning mohiyatini anglab yetishi va unga munosabat bildirishi, himoya mexanizmlarini ishga solishi mumkin;

yoshlar turli xil xurujlar ta'siriga tushib qolmasligi uchun ularda milliy g'urur, huquqiy ong va huquqiy madaniyatni tinimsiz tarbiyalashimiz va buning uchun barcha vositalardan oqilona foydalanishimiz zarur. Chunki, milliy g'ururga ega inson turli xil xurujlarga tobe bo'lmaydi[5];

mahalla va ta'lim muassasalarida huquqiy ta'lim va tarbiya uzviyligini ta'minlash maqsadida huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo'yicha davra suhbatlari, tanlov va viktorinalar o'tkazish;

O'zbekiston aholisining ko'p qismi mobil uyali vositalardan foydalanishini inobatga olgan holda, "huquqiy madaniyat" tushunchasining mazmun-mohiyati, huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan ma'lumotlarni berishga mo'ljallangan "tezkor savol-javob" SMS xizmatini yo'lga qo'yish.

Huquqiy madaniyat shaxs kamolotining muayyan sifat pog'onasini anglatadi. U o'z doirasiga g'oyaviy saviya (bilim va tafakkur madaniyati, ijtimoiy tajribani tahlil etish va umumlashtirish, yangi ijtimoiy hodisalarni avvalgi to'plangan bilimlar asosida ijodiy anglash qobiliyati), hissiy-ruhiy daraja (bilimlarning haqiqiylikiga bo'lgan ishonch) hamda faol xulq-atvor darajasini qamrab oladi.

Huquqiy madaniyat milliy va umuminsoniy madaniyatning tarkibiy qismi sifatida o'ziga nisbatan g'amxo'rlik munosabatiga, o'zining mintaqaviy va dunyo miqyosidagi, sinfiy, umumijtimoiy, milliy, umuminsoniy barcha tarkibiy qism va bo'laklarini asrashga, ularning ko'paytirib borilishiga muhtojdir.

Xulosa. Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy ongini rivojlantirish va xavfsizlikni ta'minlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, nafaqat ularning shaxsiy taraqqiyotiga, balki jamiyatning umumiy barqarorligi va taraqqiyotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu esa, o'z navbatida, mustaqil, madaniyatli va bilimdon avlodni shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5618-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/4149765>
2. Эркаев А. Эркин инсон ва маънавий тарбия // "Тафаккур" журнали, 2014 йил, 4-сон. –Б. 13-14.
3. Oblomuradova, K. N. (2024). Ways to Improve the Culture of Using the Internet and Social Networks among Young People in Uzbekistan. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 5(1), 31-34.
4. Oblomuradova, X. N. (2023). Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash-barqaror taraqqiyot omili. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(7), 478-484.
5. Xabiba, N. (2023). Zamonaviy mutaxassis faoliyatida mantiqiy, kreativ hamda tanqidiy fikrlashning ahamiyati. Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi, (8), 705-709.
6. Oblomuradova, K. N. (2023). The Importance of Soft Skills for Lawyers. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 4(8), 37-41.
7. Oblomuradova, K. Ilmiy xabarнома. научный вестник. ilmiy xabarнома. научный вестник Учредители: Андижанский государственный университет им. ЗМ Бабура, 2, 19-25.
8. Хабиба, О. (2020). Правовая основа свободы совести. Review of law sciences, 1(Спецвыпуск), 62-69.

9. Oblomuradova, X. N. (2022). Mantiqiy fikrlashning yurist faoliy? tidagi ahamiyati. fan, ta'lim va amaliyotning integratsiyasi, 3(7), 34-39.
10. Обломуродова, Х. (2018). Могущественна страна, имеющее здоровое поколение. Review of law sciences, (1), 173-178.
11. Oblomuradova, K. N. (2021). Freedom Of Conscience Is The Foundation Of Social Stability. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 3(01), 140-147.
12. Oblomuradova, X. N. (2018). A state with healthy children is evident to become powerful. Review of law sciences, 2(1), 31.
13. Qo'chqorov, R., & Tojiboyeva, D. (2016). Milliy g'oya: asosiy tushuncha va tamoyillar. T.: TDYU, 13, 19-25.
14. Tadjibaeva, D. O., & Oblomuradova, K. N. (2020). Religious tolerance is a symbol of peace and enlightenment. Elementary Education Online, 19(4), 804-809.
15. Ozodovna, T. D. mafkuraviy faoliyatda ijtimoiy-gumanitar fanlarning o'rni.
16. Tadjibaeva, D. O. (2023). Mafkuraviy faoliyatda ijtimoiy-gumanitar fanlarning o'rni. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(7), 471-477.
17. Tadjibaeva, D. O. (2023). Modern Problems of Ensuring National Security in the Information Sector. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 4(8), 32-36.
18. Tadjibaeva, D. (2017). Ensuring national security in the information sphere. Review of law sciences, 1(1), 8.
19. Tadjibaeva, D. O. (2023). mafkuraviy faoliyatda ijtimoiy-gumanitar fanlarning o'rni. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(7), 471-477.
20. Ozodovna, T. D. (2021). "Mass culture" as the most dangerous weapon of ideological pressure.
21. Tojiboeva, D. O. (2020). Religious tolerance is the basis of society sustainability and integration. The american journal of political science law and criminology, 2(11), 21-25.
22. Tadjibaeva, D. O. (2023). Modern Problems of Ensuring National Security in the Information Sector. Central Asian Journal of Social Sciences and History, 4(8), 32-36.